

Az összejövetelek végén a társaság magva összeül egy kis számvetésre és az eddig végzett munka értékelésére. S a jövőbe tekintve felvetődik bennünk az a kérdés, melyen százötven évvel ezelőtt Vörösmarty Mihály is töprengett: „Mi dolgunk e világon?” Jobb választ mi sem tudunk adni a kérdésre, mint ő: „Küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbékért.”⁸ Előttünk is „egy nemzetnek sorsa áll”. Közös hazánk – a „haza a magasban” Illyés Gyula-i gondolata összefűz bennünket a világ valamennyi magyarjával, akik meg akarják őrizni nemzeti identitásukat, hisz a magyarságot összetartó erő nincs országhatárokhöz kötve.

Szükségünk van arra a szellemi erőre is, mely legjobb magyar íróink, művészeink alkotásából sugárzik felénk, éljenek bárhol a nagyvilágban. A mindent üzletté változtató – szinte Dickens korának vadkapitalista szellemét idéző, nyereszkeskedő, a gyengébbet kíméletlenül eltipró – szemlélettel szembe kell állítanunk „védőpajzsként mindazt, amit a tudatunkat tisztító viharoként bejáró művészet, irodalom, zene jelent számunkra”.⁹

Munkaértékeléseinken természetesen szó esik az ifjúságról is. Néhányan közülük hozzánk hasonlóan gondolkodnak: az ő feladatuk a magyar szellem továbbbőrzése.

„Legyen minden magyar utód

Különb ember, mint apja volt!”¹⁰ – kívánnánk nekik Vörösmarty szavaival – s itt ismét nemcsak az Ausztriában élő magyar fiatalokról beszélek, hanem mindazokról, akik az 1100 éve fennálló „édes haza” magyarságához tartozónak vallják magukat. Tőlük függ az elkövetkezendő száz és ezer év. Nem lesz könnyű dolguk. Munkájukat segítse az Isten.

Búcsúzóul – köszönve, hogy meghallgattak, egy Zrínyi idézetet szeretnék mindnyájunk figyelmébe ajánlani A török áfium ellen való orvosság-ból:

„Teliek az históriák az mi magyar nemzetünk dicsőségével, teli a világ azoknak emlékezetivel, s Európának egyetlen szeglete sincs, ki az mi eleinkről dicsérettel ne szólana. Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak, egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak!”

Radics Éva

⁸ Vörösmarty: Gondolatok a könyvtárban

⁹ Lászlóffy Aladár 1995. novemberi alsóörsi előadásából

¹⁰ Vörösmarty: Főti dal

Gúta 1945–1949

A szláv nemzetállam építése Csehszlovákiában

A második világháború utáni Csehszlovákiának, mint a csehek és szlovákok nemzetállama, megteremtésének a gondolata a londoni Beneš vezette emigrációban született meg 1942–1943-ban. Az újjászülető Csehszlovákiából minden idegen elem, elsősorban a német és a magyar kisebbség, kitelepítésére, elnemzettelenítésére részletes tervek születtek már a háború befejezése előtt.

A londoni emigrációnak a németek kitelepítéséhez sikerült megszerezni a nagyhatalmak, elsősorban a Szovjetunió támogatását. 1943 decemberében a moszkvai tárgyalások során a Gottwald vezette kommunista emigráció is elfogadta a nemzetállam megteremtésének gondolatát. A nacionalizmus valamennyi csehszlovák politikai irányzatnál a nemzeti forradalom ideológiájának és új állami eszméjének részévé vált. A megújuló Csehszlovákia minden politikai vezetője számára, pártállásra való tekintet nélkül, évekig az egyik legfontosabb cél, a szláv nemzetállam megteremtése volt.¹

¹ A Csehszlovák emigráció tevékenységével az 1942–1944-es években és a kitelepítésre vonatkozó elképzelések kérdésével részletesen foglalkozik Karel Kaplan: Csehszlovákia igazi arca 1945–1948. Pozsony, 1993. 14–23, Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945–1950. Budapest, 1988. 103–107, Janics Kálmán: A hontalanság éve. Budapest, 1989. 55–102. Ján Bobák: Mad arská otázka v Česko-Slovensku (1944–1948). Martin, 1996. 11–27.

E célt először hivatalosan, a Moszkvában megfogalmazott és 1945. április 5-én kihirdetett, kassai kormányprogram hozta nyilvánosságra. A kormányprogram legfontosabb kilátásba helyezett kisebbségellenes intézkedései a következők: a nem szlávok által lakott területeken nemzeti bizottságok (tanácsok) helyett, kinevezett közigazgatási bizottságok létrehozása (V. fejezet), a kisebbségekhez tartozó személyek állampolgárságának megvonása, illetve csak az aktív antifasisztáknak történő megadása; az 1938 után letelepedett személyek azonnali kiutasítása Csehszlovákiából (VIII. fejezet), a magyarok és a németek vagyonának kárpótlás nélküli elkobzása, a szlovákok valamint csehek között való szétosztása (XI. fejezet), a magyar és német iskolák megszüntetése (XV. fejezet).²

1945. augusztus 2-án, a potsdami konferencia lezárulásának napján, írja alá Beneš elnök a 33/1945. sz. elnöki dekrétumot, amely értelmében a magyar és német nemzetiségűek elvesztették állampolgárságukat. Ezzel a kisebbségek tagjai jogilag hontalanokká váltak. Az említettek kivül számos törvény, rendelet született, melyek korlátozták a magyarok és a németek emberi jogait.

1946. február 27-én, Budapesten aláírták a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt. A magyar kormány az egyezmény megkötését eleinte ahhoz a feltételhez kívánta kötni, hogy a visszamaradó magyarok kisebbségi jogokat kapjanak. Ez nem sikerült. Végül, a nagyhatalmak nyomására, enélkül kényszerült a Magyarország számára előnytelen szerződést aláírni.³ Az egyezmény alapelve az volt, hogy a csehszlovák fél annyi magyart telepíthet át Magyarországra, amennyi szlovák, önként jelentkezés alapján, áttelepül Csehszlovákiába, valamint a paritáson felül háborús bűnösöket vesz át Magyarországra (V. cikk).

Csehszlovákia nagy erővel kezdte meg a magyarországi szlovákok között a toborzást az áttelepülésre. A toborzás eredményét illetően némileg eltérnek az egyes források. Az önként jelentkezők számát 92 390 (Balogh S.) és 97 610 (Bobák J.) közé teszik.⁴ A csehszlovák fél, a lakosságcsere-egyezmény V. cikke értelmében, 1946 augusztusában átadta Magyarországnak a kitelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok jegyzékét, amely 105 047 (Bobák J.), más forrás szerint 106 398 (Szabó K.) személyt tartalmazott.⁵ A népcsere megindítását azonban Magyarország 1947 tavaszáig a rendezetlen vagyonjogi és szervezési kérdések miatt megtagadta.

Mivel az áttelepülésre jelentkező szlovákok száma messze elmaradt a szlovákiai magyarság számától, a magyar kérdés megoldása érdekében a szlovák belügyi megbízott 1946. június 17-én kiadott hirdetménye megindította a reszlovakizációt. Ennek értelmében korábban magukat magyarnak vallott személyek, szlovák őseikre hivatkozva, kérhették a szlovák nemzetiség és ezzel a csehszlovák állampolgárság megadását. Az évekig húzódó reszlovakizációs intézkedéseket mindig kiegészítő megoldásként kezelték. Az elsőrendű cél, a magyar lakosságtól való végleges megszabadulás volt, kitelepítés és a lakosságcsere útján. A magyar lakosságra nehezedő hatalmas egzisztenciális nyomás következtében, biztonságot remélve 1948 végéig, 435 264-en kérték a szlovák nemzetiség megadását és 381 995 személy meg is kapta azt.⁶

A párizsi békekonferencia után mely elutasította 200 ezer magyar egyoldalú kitelepítését Csehszlovákiából, előtérbe került a magyar kérdés végleges rendezésének belső, elsősorban Csehországba irányuló, széttelepítés útján történő megoldása. Erre már 1946 nyarán, őszén megszülettek a részletes tervek. Az ürügyet a 88/1945. számú elnöki dekrétum szolgáltatta az általános munkakötelezettségről. Az akció több célt követett. Rákényszeríteni Magyarországot a lakosságcsere megkezdésére, csökkenteni a munkaerőhiányt a cseh országrészben,

² A kassai kormányprogramról lásd Janics K. I. m. 140–148, Vadkerty Katalin: A reszlovakizáció. Pozsony, 1993. 7–10, 153–158.

³ Balogh S.: I. m. 112–118, Szabó K.: I. m. 1993. 102.

⁴ Balogh S.: I. m. 118–123. Bobák, J.: I. m. 80–84. Továbbá Molnár Imre: A Sloboda című magyarországi szlovák lap 1945 és 1947 között. In: Magyarságtudat. Budapest, 1947. Szabó A. Ferenc: A magyar–szlovák lakosságcsere demográfiai szempontból. In: Regio 1991/4 szám, Budapest, 49–71.

⁵ Bobák, J.: I. m. 87, Szabó Károly: A magyar–csehszlovák lakosságcsere története dióhéjban. In: Új Minden Gyűjtemény 10. kötet. Pozsony, 1993. 105.

⁶ Vadkerty K.: I. m. 1993.

fellazítani a tömör magyar etnikumot a déli határvidéken, a deportáltak által hátrahagyott ingatlanvagyon újabb szlovák telepeseket vonz a déli magyarlakta járásokba.⁷

A magyarok elszállítása, a katonaság és rendőrség bevonásával végrehajtott, összehangolt akció volt. A kiszemelt falvakban valóságos ostromállapotot léptettek életbe. A katonaság körülvette a települést, több helyütt kijárási tilalmat rendeltek el. Kikézbésítették a munkaszolgálat elrendeléséről szóló végzéseket, a csomagolásra a családoknak egy-két nap állt rendelkezésre. A vasútállomásra katonai teherautókkal szállították a családokat. Elszállították a beteget, öreget és a terhes anyákat is. Az akciót 1946. november 15-én kezdték és 99 napig, 1947. február 23-ig tartott. A rendkívül hideg, téli időben, több mint 40 ezer embert szállítottak el. A deportált magyar családokat mezőgazdasági cselédmunkára alkalmazták Csehország különböző vidékein. Élet és lakáskörülményeik különbözőek voltak, munkájukért bért és természetbeni juttatást kaptak.⁸

A „*munkaerő toborzás*” hatalmas felháborodást keltett Magyarországon és nyugaton egyaránt. A deportálások leállítását követően újra megkezdődtek a tárgyalások a magyar–csehszlovák lakosságcsereéről. Miután sikerült megegyezni az ingóságok kérdésében, 1947. április 12-én megkezdődött a lakosságcsere, mely kisebb nagyobb megszakításokkal 1948 végéig tartott. Az áttelepülésre jelentkezett szlovákok közül, mivel Magyarországon 1947-ben stabilizálódott a gazdaság, egyre többen visszaléptek. Végül mintegy 73 ezer személy települt át Csehszlovákiába. Ezzel szemben a háborút követően, 1948 végéig mintegy 90 ezer magyar nemzetiségű személy települt át Magyarországra.

1948 februárjában megtörtént a kommunista hatalomátvétel, amely a közhiedelemmel ellentétben, nem jelentette egyszerre a magyarüldözés befejezését. Csupán 1948 őszén, első sorban a Szovjetunió nyomására, született döntés arról, hogy rendezik a szlovákiai magyarok helyzetét. A hidegháború légkörének kialakulása miatt a szovjet vezetés nem tűrhette, hogy a befolyása alá került két ország, Magyarország és Csehszlovákia között feszült legyen a viszony.

Gúta (1945–1947)

Az alábbiakban szülővárosom, Gúta lakosságának a hontalanság éveit alatti sorsát írom le. Gúta a II. világháború után közigazgatásilag a komáromi járáshoz tartozó, több mint 11 ezer lakosú, homogén magyar település volt.

Az első szovjet katonák 1945. március 31-én, nagyszombaton érkeztek Gútára. A parancsnokuk másnap a kommunista párt helyi tagjaival egyeztet és kiválasztja közülük Németh Dániel cipésmestert. Április elsejétől a helyőrség parancsnoka megbízta őt a bírói feladatok ellátásával.

Húsz-huszonöt szovjet katona maradt huzamosabb ideig a községben, akik különösen az első napokban, hetekben erőszakoskodtak a civil lakossággal. Elsősorban a tanyákon fordult elő, hogy fegyveres szovjet katonák lovakat, sertést, baromfit, élelmet vittek el a gazdáktól.

Április 10-én, a meginduló új csehszlovák járási közigazgatás vezetője, Padušický járási komisár megerősíti Németh Dánielt hivatalában, ill. ettől a naptól kinevezi helyi komisárnak.⁹ Április elején a kassai kormányprogramot már kihirdették, ennek értelmében magyarok nem tölthettek be közhivatalokat. A valóság azonban a déli határvidéken még hónapokig más volt.

A magyarok nagyszámú jelenlétének, egészen 1946 elejéig, az itteni községek vezetésében két oka volt. Az egyik a szlovák nemzetiségűek alacsony száma, a lakosság döntő többsége magyar nemzetiségű volt. A második ok a szovjet csapatok jelenléte.

⁷ A csehországi deportálásokról és céljairól lásd Vadkerty Katalin: A deportálásokról. Pozsony, 1996. 14. sz. dokumentum 174–176, és 17. sz. dokumentum 185–188.

⁸ A deportálásokról bővebben. Vadkerty K.: I. m. 1996, Molnár I.: I. m. 1993, Molnár Imre – Varga Kálmán: Hazahúzott a szülőföld..., Janics K.: I. m.

⁹ Štátny okresný archív Komárno, (Állami Járási Levéltár Komárom, a továbbiakban ŠOKA KN), fond ONV, 874/1947 prez.

A Belügyi Megbízott rendelete értelmében a déli területekről kitoloncoltak mindenkit, aki 1938. november 2-á után telepedett le. A gútai csendőrőrs vezetője június elsején küldte el azon személyek jegyzékét, akiket a fenti intézkedés érintett. Ötvenkét név szerepelt a listán, családtagjaikkal együtt 125 személy.¹⁰ A nemkívánatos személyeket, embertelen módon, teherautókra rakták és csekély kézipoggyással átrakták a csehszlovák–magyar határon.

Az ősz folyamán sok gútai férfi kapott idézőt, melyben az állt, hogy jelentkezzenek a gútai csendőrlaktanyán, hozzanak magukkal két napi élelmet és takarót, mivel munkára mennek. A behívott személyek pontos száma nem ismert, de biztosan több százan voltak. Egy korabeli dokumentumban szerepel csupán szám, ez 500 férfit említ.¹¹ Valószínűleg több csoportban történt a közmunkára rendelésük és elszállításuk.

A csendőrlaktanyán összegyülekezett embereket már fegyveres katonák kísérték a gútai állomásra, ahonnan marhavagonokban Komáromba szállították és az Öregvárbán szállásolták el. Másnap a komáromi állomásra vitték őket, ahol ismét vonatra rakták őket. A hozzátartozók nagy csoportja az állomáson tartózkodott, de nem engedték elbúcsúzni a férfiaktól. Nagy sírás és jajveszékélés miatt a katonák kénytelenek voltak a levegőbe lőni és korábban elindítani a szerelvényt. A transzportba sorolt férfiakkal még mindig nem közölték hova viszik őket. Másnap hajnalban értek Pardubicére.

Itt a munkatáborba terelték őket, ahol már több ezer, elsősorban német fogoly, sínylődött. A magyarok egy részét kiadták különböző igénylőknek munkára. Elsősorban mezőgazdasági munkára kerültek nagygazdákhhoz, vagy kisebb ipari üzemekbe osztották be őket. Nekik, azokhoz viszonyítva, akik a pardubicei táborban maradtak, elfogadható soruk volt. Hamarosan haza is szöktek kijelölt munkahelyükről.

A táborban maradtak azonban megjárták a poklokot. A velük való bánásmód nem sokban különbözött a német koncentrációs táborok viszonyaitól. Élelmet alig kaptak, tisztálkodásra nem volt lehetőség, hamarosan valamennyien megtetvesedtek. A fegyveres őrök verték őket. Romeltakarítási munkákon és ipari üzemekben dolgoztak. Aki tudott a külső munkahelyekről elszökött, de legtöbbször a tábor orvosának segítségével szabadultak ki. A komáromi zsidó származású orvosnő, aki általában tüdőbajt állapított meg a gútai férfiaknak, ezzel aztán elengedték őket a táborból.¹²

1946. január elején még sok gútai férfi sínylődött a pardubicei munkatáborban. Január 8-án Németh Dániel levelet küld a pardubicei Munka Hivatalnak. Ebben közli, hogy Gútáról októberben 500 férfit vittek el Csehszlovákiába munkára. Ezek között vannak akik nem voltak fasiszták (!), és a község nevében kéri, engedjék őket haza, mivel a családjuk kereset nélkül maradt. A levélben 15 nevet sorol fel akiknek kéri elengedését. A levelet ellátja kéjgyével a járási komiszár is.¹³

A hónapokig embertelen körülmények között kényszermunkát végző gútai férfiak munkájukért nem kaptak bért. Kárpótlásban sem részesültek soha. Beszélni sem mertek éveik arról, amit Pardubicén átéltek, hiszen háborús bűnösöknek, fasisztáknak tekintették őket.

Gúta lakossága megrettenve, értetlenül figyeli a történeteket és az egyre riasztóbb híreket. Sorra lépnek életbe a magyarok jogait korlátozó jogszabályok, de ezekről alig jut el hír a szélesebb tömegekhez. A lakoságtól a rádiókat még a nyilasok összeszedték, a hazai magyar sajtó megszűnt. A belügyi megbízotti hivatal még májusban betiltja mindenféle sajtótermék behozatalát és terjesztését Magyarországról.¹⁴ A magyar nemzetiségűek arról sem értesülnek időben, hogy elvesztették állampolgárságukat, hontalanokká váltak.

Gútán 1945 szeptemberében a magyar iskolák nem nyílnak meg. Csak a szlovák iskolák, szlovák pedagógusok érkeztek ide nagyobb számban. A magyar tanítók évekig nem kaptak fizetést. Már aki még itt maradt közülük, mert többeket a nyáron átraktak a határon, mások az üldözések és a létbizonytalanság miatt önként távoztak az országból.

¹⁰ ŠOKA KN, fond ONV, 711/1945 adm.

¹¹ Németh Dániel gútai komiszár levele a pardubicei Munkavédelmi Hivatalnak. Fénymásolatát Vadkerty Katalintól kaptam.

¹² Az ítélok visszaemlékezései alapján

¹³ Németh Dániel gútai komiszár levele a pardubicei Munkavédelmi Hivatalnak. Fénymásolatát Vadkerty Katalintól kaptam.

¹⁴ ŠOKA KN, fond ONV, 32/1945 prez.

1946 – a nagy készülődés

1946 elején már szlovákok foglalták el Gútán az összes állami hivatalt. Vasutasok, tanítók, erdészek települtek a községbe. Az északi vidékekről partizánok érkeztek, akiket kineveztek különböző helyi üzemek, műhelyek üzemeltetési gondnokainak (*národný spravca*). Erre az időszakra már teljesen tarthatatlanná vált az az állapot, hogy a község vezetését magyarok látják el. Szembetűnő volt az ellentét a gútai helyzet és a hivatalos jogszabályok betűje között. A helyi kommunista párt magyar nemzetiségű vezetőin nem segített munkásmozgalmi múltjuk. Az ideérkező szlovák párttagok, az internacionalizmust félretéve, hamarosan a magyarokat kiszorították a helyi szervezet vezetéséből.

A Szlovák Kommunista Párt helyi szervezete január 18-án tartott ülésén visszahívja Németh Dánielt a helyi komiszár posztjáról és helyette Ján Hopkot a polgári iskola igazgatóját jelöli. A döntés indoklása szerint a magyarok az elnöki dekrétum értelmében elveszítették állampolgárságukat és ez Németh személyére is vonatkozik. Az új komiszár-jelöltre az jegyezte meg, hogy rövid gútai tartózkodása alatt rendkívüli szervezői képességekről tett tanúbizonyságot.¹⁵ A javaslatot Hopko kinevezésére a járási komiszár támogatja és január 31-én a Belügyi Megbízotti Hivatal is jóváhagyta. Hopko február elsejétől átvette a komiszári teendőket Németh Dánieltől.

A nemzetiségek lakta területeken, ahol a szlovákok száma nem érte el a lakosság egyharmadát a kassai kormányprogram értelmében Helyi Közigazgatási Bizottságokat (HKB) nevez ki a Belügyi Megbízotti Hivatal, melyek rendelkeznek a helyi nemzeti bizottságok jogköreivel. A komiszári rendszer csupán átmeneti időszakra volt érvényben. Az új szervnek az összetételére márciusban megszületik a javaslat és május elején hivatalba lép a bizottság. Hét rendes tagjából öten a kommunista párt tagjai, kettő pártonkívüli. A bizottság elnöke a volt komiszár Ján Hopko lett. A három póttag közül ketten az SZIKP tagjai, egy pedig pártonkívüli.¹⁶ Természetesen valamennyien szlovák nemzetiségűek. Kivétel nélkül mindnyájan néhány hónapja költöztek csupán a községbe. Mint hamarosan kiderült legtöbbjüknek sem szakértelme, sem vonzalma nem volt a közigazgatási munkához. A községhez csupán pillanatnyi munkahelyük, vagy rövidtávú anyagi érdekeik kötötték őket. A gútai magyarok, akik a lakosság több mint 98 %-át tették ki, évekig teljesen kiszorultak a község vezetéséből.

A kezdeti hónapokban; mikor még gyakrabban ülésezett, és határozatképes volt a bizottság; a jegyzőkönyvek tanúsága szerint az ülések nagy részén a nemzeti gondnokok kinevezésével, fizetésük megállapításával foglalkoztak. A magyar nemzetiségűek mint államilag megbízhatatlan elemek, a gazdasági életben sem tölthettek be jelentős szerepet. Gyakorlatilag az összes magyar kézben levő gazdasági üzem Gútán, lehetett az akár egy pékség, cséplőgép, vagy vendéglő, mind gondnokság alá került. A gyakorlatban ez úgy működött, hogy a gondnok lefoglalta a berendezést, a raktárkészleteket. A magyar tulajdonos dolgozott tovább, a gondnok ellenőrzése és irányítása alatt. A gondnok fizetését természetesen a gondnokság alatt álló üzem terhére állapította meg a bizottság, annak kellett kitermelnie.

A magyar–szlovák lakosságcsere-egyezmény megkötése után a magyarlakta vidékeken lázas készülődés kezdődött el az állami szervek részéről. Úgy érezték elérkezett az idő, hogy megszabaduljanak a magyar kisebbség jelentős részétől. Első lépésként részletes népszámlálást és vagyonösszeírást hajtottak végre. Az összeírás végrehajtására pontos utasítást adott ki a Szlovák Telepítési Hivatal. A visszacsatolt területeken összeírás alá esett minden lakos, beleértve a szlovákokat és cseheket is. A telepítési hivatal számlálóbiztosokat küldött ki az egyes községekbe. Minden családfő köteles volt a felszólításra megjelenni a községházán a számlálóbiztosok előtt. A családfőnek magával kellett hoznia a család minden tagjának személyi adatait, valamint okmányokkal kimutatnia annak vagyoni helyzetét. A leltár rovatban beírták a jelentősebb ingó vagyontárgyakat pl. eke, vetőgép. A lehető legpontosabban igyekeztek az ingatlan vagyont összeírni. A felvett adatokat a családfő aláírásával igazolta.

¹⁵ ŠOKA KN, fond ONV, 14/1947 prez.

¹⁶ ŠOKA KN, fond ONV, 414/1946 prez.

Mindez, mint később kiderült, arra szolgált, hogy a családokról, vagy ahogyan hivatalosan nevezték „gazdasági egységekről” minél átfogóbb képet kapjanak. Az összeírás alapján jelölték ki a vagyonosabbakat, általában 5 katasztrális holdnál nagyobb birtokkal rendelkezőket, a lakosságcserére, hogy minél jobban kielégíthessék a Magyarországról érkező szlovákok igényeit.

A járási összegző jelentés alapján a Komáromi járásban 1946 tavaszán 54 900 magyar nemzetiségű és 5 904 szlovák nemzetiségű lakos volt. Gútán 11 081 magyart és 216 szlovákot találtak az összeírók. Tíz fő volt azoknak a magukat szlováknak jelentők száma, akiknek korábban magyar nemzetiség volt feltüntetve.¹⁷ Ez utóbbi szám rendkívül alacsony, ha figyelembe vesszük azt a nyomást, mely a magyarságra nehezedett ebben az időben.

Június 21-én érkezik meg a gútai községhezára a Belügyi Megbízott 20.000/I-IV/1-1946 számú hirdeteménye a lakosság reszlovakizálásáról. A szövegét azonnal magyarra fordítják és kifüggesztik a községben és az egyes nagyobb tanyaközpontokban. A reszlovakizáltat összeírása június 22-től 26-ig tartott.

Július elsején készült el a gútai összeíró bizottság a jelentésével. Reszlovakizációra jelentkezett 189 család 582 taggal. A jelentéshez utólagosan hozzáírtak néhány családot, a járási összegző jelentésben már 193 család, 609 személy szerepel. Közülük az erre a célra felállított járási ellenőrző bizottság 28 személy esetében nem ajánlotta a reszlovakizáció elismerését.¹⁸

A reszlovakizációra jelentkezett 609 személy a gútai magyar lakosságnak mindössze 5,5%-át tette ki, mely rendkívül alacsony szám. A járás magyar lakosságának 14,9 %-a kívánt élni a reszlovakizáció lehetőségével, az országos arányszámok ennél jóval magasabbak.¹⁹

A telepítési hivatal számára az egyik legsürgősebb feladat a lakosságcserére kijelölt családok jegyzékének összeállítása. A bizalmiak megkapják a Szlovák Telepítési Hivatal Komáromi Területi Hivatalának (SZTHKTH) erre vonatkozó utasításait. Elsősorban össze kellett írni a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikke hatálya alá eső személyeket, tehát a háborús bűnösöket, a járási népbíróság által elítélt személyeket. A telepítésre kijelölt személyek jegyzékébe kellett venni minden magyar nemzetiségűt aki 5 kat. holdnál nagyobb mezőgazdasági földbirtokkal rendelkezett, iparost akik jelentősebb műhellyel vagy házzal rendelkeztek, értelmiségieket akik ellenségesen viselkednek a köztársasággal szemben. A jegyzékből viszont ki kellett hagyni az aktív antifasisztákat, a reszlovakizáltakat, és a gazdaságilag gyengébb rétegeket. Az 5 kat. holdnál kisebb birtokkal rendelkezőket, mezőgazdasági munkásokat és napszámosokat. A kijelölt személyek vagyoni helyzetét pontosan fel kellett tüntetni.²⁰ Az így elkészült jegyzék 443 gazdasági egységet, 1784 személyt tartalmazott.²¹ A jegyzékeket a telepítési hivatalban ikasították, összekapcsolták a magyarországi áttelepülésre jelentkezett szlovákokéval. A komáromi járást a magyarországi 15. körzet jegyzékével kapcsolták. A gútaiakat elsősorban a Mezőberény és Medgyesegyházáról jelentkezett szlovákokéval.²² 1946 nyarának végére már minden elő volt készítve a lakosságcsere megkezdésére.

A magyar lakosságnak szánt jövőt legpontosabban a SZTHKTH elöljárója fogalmazta meg. „A Komáromi járásnak 60 884 lakosa van. Ebből (a katonaságon kívül) 5 904 szlovák, reszlovakizáltellenőrzött szlovák 7 744, összesen 13 648 szlovák, vagyis a járás egész lakosságának 21 %-a. Ha kiürülnek a lakások, és az itteni hivatalnok réteg és kisiparosok a családjukkal ide költözhetnek, a

¹⁷ ŠOKA KN, fond ONV, 24561/1946 adm.

¹⁸ ŠOKA KN, fond ONV, 28/1948 prez.

¹⁹ A szlovákiai magyarok közel 60 %-a jelentkezett reszlovakizációra. Lásd Vadkerty K.: I. m. 1993. 68.

²⁰ Több erre vonatkozó sürgős, ill. szigorúan bizalmas megjelölésű utasítást találtam, a gútai anyakönyvi hivatal irattárában, melyeket a SZTHKTH adott ki. Pl. a 32. számú, szigorúan bizalmas A magyarok áttelepítése – összeírás. A Gútai anyakönyvi hivatal szekrényében több a korszakra vonatkozó iratokat tartalmazó dossziét találtam. Valószínűleg Ondrej Križko a községi hivatal akkori vezetője, aki SZTHKTH bizalmi embere volt gyűjtötte ide dossziéba az iratokat. Ezek fénymásolata a birtokomban van. A továbbiakban hivatkozáskor az itt talált iratokat GAH (gútai anyakönyvi hivatal) jelzettel látom el.

²¹ Státny oblastný archív Nitra, fond Oblastná úradovna Osídlovacieho úradu pre Slovensko Komárno (Állami Területi Levéltár Nyitra, fond Szlovákiai Telepítési Hivatal Komáromi Területi Hivatala, a továbbiakban ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN) 1946/I-b vseob. 30. doboz.

²² ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1946/I-b vseob. 24. doboz.

szlovákok száma 3 000 lélekkel nő. Ha kitelepítünk a járásból csak 20 000 magyart és kapunk ide csak 15 000 honfirtársunkat Magyarországról, a járásban 31 648 szlovák és 27 236 magyar lesz. Ezt a számot belső áttelepítéssel erőlködés nélkül 18 000-re csökkentjük, vagyis a magyar nemzetiség a járás lakosságának mindössze 28 %-át tenné ki, mely kisebbség a tudatos szlovák politika nyomán öt éven belül eltűnik.”²³

1947 – a kitelepítések

A szlovákiai magyarság számára a hontalanság éveinek legdrámaibb szakasza köszöntött be 1946 telén. Megkezdődött a toborzásnak nevezett deportálás Csehországba.

Gútáról a tervek szerint 750 családot (gazdasági egységet) 3 690 személyt kívántak közmunkára szállítani Csehországba. A munkára kijelöltek 550 lakóházat és 1 411 kat. hold szántóföldet hagytak volna hátra.²⁴ A kijelölt családok a szegényebb réteghez tartoztak, ezt egyértelműen bizonyítják a fenti számok. Nem egészen két hold szántó jutott egy családra.

A lakosság elszállításának tervét a SZTHKTH dolgozta ki. A gútaiak deportálásának részleteit tartalmazó utasítást 1947. január 25-én adta ki Július Koreň a hivatal elöljárója. Az elszállításnak január 28. és február elseje közt kellett megtörténnie. Három transzportot akartak útnak indítani a gútai vasútállomásról január 30-án 152 családot, 31-én 153-at és február elsején 150-et.

A komáromi katonai helyőrség parancsnoksága biztosította a deportáltak elszállítását és a rakodást a „különleges, bizalmas szóbeli egyeztetés alapján”. A csendőrség gondoskodott a biztonsági intézkedésekről, melyeket szintén bizalmasan szóban adtak ki. Az autóközlekedési vállalat biztosított egy fedett teherautót a SZTHKTH emberei számára, két fedett teherautót a komáromi csendőrség szállítására és 6 fedett teherautót a segítkező katonai különítmény részére. Továbbá 36 teherautót a kitelepítendőök poggyászána fuvarozására.²⁵

A csendőrség és a katonaság körülvette a községet, megkezdődött a végzések kikézbésítése. Az akciót késleltette a hatalmas hó és a csikorgó hideg. Január 25-én a komáromi munkavédelmi hivatal Dr. Lenoráknak, a Szociális Megbízottnak toborzással foglalkozó meghatalmazottjának, bizalmas utasítása alapján kijelöli azok körét akik mentesülnek a toborzás alól. Ezek a következők: a reszlovakizáltak, azon személyek akik a 33/1945 sz. elnöki dekrétum alapján várhatóan megkapják az állampolgárságot, a vegyes házasságban élők, az építőipari szakmunkások, cigányok és egyes mezőgazdasági nagyüzemek cselédei.²⁶

Az akció előkészítetlenségét jelzi, hogy január 30-án a rakodás közben figyelmeztette az állomásfőnök deportálást irányítókat, hogy a Gúta–Komárom közötti vágányok nem bírnak el nagyobb terhelést mint 50 vagon egy szerelvényben. Ezért leállították a rakodást és így az előirányzott számú családot sem tudták egy szerelvénybe berakni. Kénytelenek voltak több transzportot indítani kevesebb családdal, de még így sem érték el a SZTHKTH által kitűzött számot.

Gútáról végül is a következő transzportokat indították el:²⁷

indulás	transzp. száma	fogadó állomás	családok sz.	személyek sz.	ebből gyerek
január 30.	M-0320	Mladá Boleslav	75	305	32
január 31.	8632/M-032	Zábřeh, Šumperk	80	298	34
február 1.	8616/M-0322	Roudnice	68	274	39
február 2.	8620/M-0322	Praha-Smíchov	67	289	31
február 3.	8622/M-0324	Praha-Smíchov	75	346	47

²³ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1946/I-a prez. 1 doboz.

²⁴ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1948/III. vseob. 109. doboz.

²⁵ ŠOBA KN, fond ONV, 116/1947 prez.

²⁶ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1947/prez. 4. doboz.

²⁷ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1948/III. vseob. 109. doboz.

Február 15-én egy újabb, a nagyszigeti tanyák lakóiból összeállított, transzportot indítottak a lakhelyükhöz közelebb eső negyedi állomásról. A fogadó állomások ekkor Jaromeř és Kostelec nad Orlicí voltak. A transzporttal 59 családot, 255 személyt szállítottak el.

Gútáról összesen 424 családot, 1 767 személyt deportáltak Csehországba. A deportáltak 283 lakóházat, 316 kat. hold szántóföldet és 11,5 kat. hold más mezőgazdasági földterületet hagytak hátra.²⁸ Ezeket a számokat összevetve az eredetileg kijelöltek adataival, kiderül a tervezett családoknak mindössze 57 %-át sikerült elszállítani. Még szembevetőbb az, hogy a valóságban elszállított családokra eső szántóföld átlagban mindössze 0,7 kat. hold, míg az eredetileg kijelöltek esetében ez 1,9 kat. hold volt. Úgy tűnik a legszegényebbeket deportálták Csehországba. A tulajdonukban lévő szántóföld azonban nem fedi az általuk művelt terület nagyságát. Az esztergomi érsekség gútai birtokait is a gútaiak bérelték. Ezeket a bérlőket egyenesen a Szlovák Telepítési Hivatal rendelte el besorolni a deportáltak közé. Valójában hatalmas mezőgazdasági földterületek maradtak műveletlenül.

A deportálások átélői ma is keserűen emlékeznek vissza annak embertelen körülményeire. Emlékeztette őket arra, ahogyan néhány évvel azelőtt a zsidókat elszállították. Nem kímélték a betegeket és az öregeket sem. A deportálások végrehajtása teljesen törvénytelen volt, hiszen a 88/1945 sz. elnöki dekrétum csak munkaképes férfiakra és nőkre vonatkozott és nincs szó benne családok elszállításáról, a katonaság valamint a csendőrség igénybevételéről.

Az elszállítottak közül legtöbben mint cselédek dolgoztak állami gazdaságokban és nagygazdáknál. Az 1946–1947 telén közmunkára vitt családok, ellentétben az 1945 őszen elszállított férfiakkal, munkájukért mint a komenciós cselédek bért és természetbeni juttatást kaptak. Ennek nagysága azonban függött a gazdtól is, akinél kényszer szerződéssel foglalkoztatták őket.

A gútai kényszerközmunkások hátrahagytak nagy mennyiségű élő és holt leltárt. Többek között 260 darab szarvasmarhát, melyeket a telepítési hivatal emberei vettek leltárba; majd a Földreformbirtokok Kezelőségének ógyallai részlege vette át.²⁹ Azonban a leltárba- és a kezelésbe vétel között két-három hét is eltelt, mialatt szegény állatok sokat éheztek, szenvedtek. Az utcákat ellepték a hátrahagyott kóborkutyák, akiknek senki nem adott enni. Sok gazdaság elhagyottá vált ezekben a napokban, melyeket a belső kolonizáció keretében ún. bizalmiaknak kívántak szétosztani.³⁰ Bizalmiaknak nevezték azokat a szlovák nemzetiségű személyeket, akik hivatalos végzés alapján üzemeltették a közmunkára irányított gazdaságait.

A lakosságcserre megvalósítása 1947 tavaszán kezdődött meg. Gútán a családoknak a SZTHKTH értesítéseit arról, hogy Magyarországra telepítik őket, május 10-én kezdték el kikézbesíteni. Voltak akik az értesítés átvételét megtagadták. Ilyenkor a kézbesítő ott hagyta az értesítést. A legtöbben azonban beletörődéssel vették tudomásul az áttelepítés tényét. Elkezdődött a csomagolás, készülődés a nagy útra. Az értesítésben közölték a transzportjuk indulásának valószínű időpontját is. Két-három hét állt rendelkezésükre az indulásig. Vajon elég-e néhány hét egy addigi élet felszámolására, az erőgyűjtéshez az induláshoz az ismeretlen felé?! A rokonok és ismerősök segédkeztek. Éjjeleken át folyt a ládák szegélése, a csomagolás.

Az első 14 áttelepülő családdal a Ma 81/I számú szállítmány 1947. június 3-án gördült ki a gútai vasútállomásról és még aznap Párkánynál elhagyta az ország területét. Magyarországi kirakodó állomása Pitvaros volt. Ezután naponta indultak a szerelvények, július 4-ig összesen 28 transzport indult el Magyarország felé. A nagyszigeti és a kisszigeti tanyákon lakó családok a hozzájuk közelebb eső negyedi vasútállomáson rakodtak a vagonokba.³¹ Az egyes transzportokkal sokan olyanok is távoztak, akik eredetileg nem szerepeltek az áttelepítésre kijelöltek listáján. Elsősorban a szétszakított családok egyes tagjai nem kívántak el-

²⁸ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1948/III. vseob. 109. doboz.

²⁹ Slovenský národný archív – Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár – Pozsony, a továbbiakban SNA-BA), SMĽR – 488, 12/49-S uct.

³⁰ ŠOKA KN, fond ONV, 218/1947 prez. február 7-én és március 3-án kelt jelentések.

³¹ GAH, A transzportok jegyzéke megtalálható az anyakönyvi hivatal irattárában.

válni egymástól és így gyakran az áttelepülő szülőkkel távoztak már a házas gyerekek is családjukkal. A kvótán fölül távozók az áttelepülők mintegy tíz százalékát tették ki.

A távozók a szerelvényekben magukkal vitték gazdaságuk élő és holt leltárát. A legnagyobb gútai gazdák kerültek áttelepítésre, ehhez mérten találhatók gazdasági eszközök az egyes transzportokban. Például az Ma 85/I-es transzporttal 22 gazdaság távozott 97 személlyel. Az élő és holt leltárakat a következők alkották: 11 ló, 36 szarvasmarha, 45 sertés, 300 baromfi, 15 kocsi, 13 szecskavágó, 7 vetőgép és 20 eke.³²

A nyár eleji transzportokkal összesen 451 gazdasági egység 1920 személy távozott. A helyükre 8 transzporttal szintén 451 szlovák család érkezett, összlétszámuk 1863 fő. Ehhez még érkezett néhány család a transzportokon kívül is, a számuk így 1900-ra becsülhető. Az áttelepülő szlovák családok elsősorban Mezőberényből és Medgyesegyházáról érkeztek.³³ A távozó és az érkező közötti vagyoni különbséget érzékelteti az induló és érkező transzportok száma, mutatja a magukkal hozott élő és holt leltár mennyiségét is.

Gútáról az év végéig 458 család települt át 2005 taggal.³⁴ Az áttelepülő gútai családok túlnyomó többségét Békés- és Csanád megyébe telepítették le. Három településre kerültek a legtöbben, Pitvarosra, Mezőberénybe és Medgyesegyházára. Az itt talált lakáskörülmények, életszínvonal, gazdálkodás fejlettsége évtizedekkel maradt el attól, amit Gútán megszoktak. A házak és istállók kicsinyek voltak, a szobákban hatalmas kemence fogadta őket. Pitvaroson 1947-ben még nem volt villanyvilágítás.³⁵

A Gútára érkezett repatriáltak többsége földműves volt, általában csekély gazdasági felszereléssel, pénz nélkül érkezett. A csehszlovák állam a megélhetéshez szükséges gazdaságot és lakóházat utalt ki számukra. Szociális segélyezésükre és gazdasági életük megindításához jelentős segítséget kaptak az államtól. A határ átlépése után frissítőt, 300 korona zsebpénzt, élelmiszert, ruházatot kaptak. Letelepedésük után bútort és más használati tárgyakat. Mivel a Magyarországra kitelepített családok magukkal vitték a tűzhelyeiket, a magyarországi szlovákok között tűzhelyeket osztottak szét. Traktorállomásokat hoztak létre, ahol a gépek üzemeltetésének költségeit az állam vállalta át, ezzel pótolták a hiányzó állatállományt. Kedvező hitelek kaptak a gazdaságuk megalapozásához.³⁶

Az év eleji deportálások, a legnagyobb dologidőben lebonyolított lakosságcsere, valamint a nagy aszály következtében a mezőgazdasági termés nagyon rossz volt ezen az éven. A kitelepítések következtében nagy munkaerőhiány lépett fel, a kapásokat sokhelyütt ellepte a gaz. Az érkező repatriánsok még nem rendelkeztek megfelelő felszereléssel és szaktudással.

Az 1947-es év folyamán a gútai HKB teljesen működésképtelenné vált. Tagjainak már a fele elköltözött a községből. A még jelenlévő tagjai között megromlott a viszony elsősorban különböző nemzeti gondnokságok odaítélése kapcsán. Hopko elnökre több feljelentés érkezett, felróva korrupcióját és autoritatív vezetését. A feljelentéseket kivizsgálja a helyi csendőrség is, melynek vezetője több visszaélést igazol.

A legsúlyosabb vád azonban, hogy Hopko korábbi lakhelyén, Mezőlaborcon a háború alatt az ukrán nemzeti mozgalom lelkes híve és a németek besúgója volt. A szlovák állam alatt ukrán fegyveres milíciát szervezett. A vádakát igazolja a Szlovákia Kommunista Pártja mezőlaborci járási titkársága és a mezőlaborci partizánszövetség is. A HKB többi tagját is felülvizsgálják. Kiderült, az egyikük az előző lakhelyén, a háború alatt, kapcsolatban volt a német katonai vezetéssel és valószínűleg a feleségével együtt beszerverték. A harmadik tagról kiderült, hogy előző lakhelyén illegális fegyverviselés, súlyos testi sértés és hazárdjáték szervezése miatt eljárás folyt ellene. A komáromi járási revíziós bizottság novemberben

³² ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1947/I-b prez. 4. doboz.

³³ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1947/I-b prez. 4. doboz.

³⁴ Új Otthon, 1948. február 7. 3. oldal. Adatok az eddigi áttelepítésekről.

³⁵ Új Otthon, 1947. október 18. 3. oldal. Gútaiak és érsekújváriak élete Békés megyében. 1948. február 7. 3. oldal. Sok gond és baj közt kezdik az új életet a betelepített szlovákiai magyarok, de biznak, hogy kitartó munkával kiverekszik a szebb jövőt. Oláh Kálmán: A Kis-Dunától a Viharsarokig. Szeged, 1992.

³⁶ Vadkerty Katalin: A csehszlovák-magyar lakosságcsere hivatalos szlovák értékelése. In: Regio 1993/3. szám. Budapest, 119–139.

javasolta az első kettő visszahívását beosztásukból, a harmadik esetben további kivizsgálást javasolt.³⁷

Közelgett 1947 karácsonya. A község magyar lakosságának több mint egyharmada a településtől távol várta a megváltó megszületésének ünnepét. Több mint kétezren a magyarországi délalföldi új lakhelyükön várták további sorsukat. Sokan még mindig nem akarták elhinni azt ami velük történt. A ládákban, melyekbe a Gútán becsomagolták az iratokat, személyes holmikat, emlékeket, még ki sem csomagolták. Várták véget ér egyszer ez a rossz álom és hazatérhetnek.

Csehországban, a cseh gazdák birtokán dolgozó közmunkások közül egyre többen hazafelé tekintettek. Vajon mi van a rokonokkal, a házzal? Számukra akart némi vigaszt nyújtani Czigány Imre fiatal gútai római katolikus káplán, aki decemberben sorra látogatta a Csehországba deportált családokat. Magyar misét celebrált számos csehországi községben. Hirdette a szegények és elesettek megváltójának megszületését.

1948 – hogyan tovább?

Az eredetileg 7 rendes és 3 póttagból álló HKB mindössze négy tagúra apadt. Az elnöki teendőket ideiglenesen Ladislav Hollý a vasútállomás főnöke, a korábbi második alelnök vette át. Az elmondottak ellenére a bizottság megújítására hónapokig nem került sor.

Egy februári kimutatásból kitűnik, hogy a HKB-nak még 1946-ban a magyar nemzetiségűek ingatlanainak elkobzásával benyújtott javaslataira nem kapott választ. Gútán magán-személytől mezőgazdasági földet a 108/1945 számú elnöki dekrétum alapján nem koboztak el.³⁸ Csupán a legelőtársaság 3200 kat. holdnyi birtokát konfiskálták.

A februári kommunista hatalomátvétel után érkezett el az idő arra, hogy a működésképtelenné vált HKB-t leváltásák. Április 22-én került sor az új HKB alakuló ülésére. A belügyi megbízott által kinevezett testület tagjai az új elnök Michal Belica kezébe letették az esküt. Belica Medgyesegyházáról áttelepült földműves volt. A bizottság 14 rendes tagjából 12-en voltak repatriánsok, a hat póttagjából pedig öten. A három további tagból kettő korábban idetelepült partizán, nemzeti gondnok, egy pedig szlovák nemzetiségű iparos volt.³⁹

Az egyre nagyobb számban hazatérő csehországi deportáltak komoly gondot jelentettek a hatóságoknak. A gútai áttelepültek, akik a csehországi közmunkások házaiban laktak augusztus 19-én hivatalosan panaszt emeltek a járási szerveknél. „...előadták kérésüket, hogy akadályozzák meg a magyarok visszatérését, mert ezek gyakran erőszakkal követelik a volt, közben már elkobzott vagyonukat. Az így hazatért magyarok egyszerűen elfoglalják a volt házaikat és lehetetlenné teszik az áttelepültek nyugodt életét. A helyzet nagyon komoly és az áttelepültek kifejezték aggodalmukat az életük miatt, mivel félnek a magyarok erőszakoskodásától.” Komáromban még aznap tanácskozást hívnak össze, melyen a telepítési hivatal, a munkavédelmi hivatal, valamint a járási közigazgatási bizottság vezetőin kívül a biztonsági szervek képviselői is részt vesznek. A területi csendőrpáncsnokság egy különítmény Gútára küldését határozza el.⁴⁰ A helyzet egyre feszültebbé vált a községben.

Az idézetből kitűnik, néhány hónappal a kommunista hatalomátvétel után helyi szinteken még semmi nyoma az enyhülésnek. A déli határövezet problémáinak megoldására még mindig az erőszakot, a kitelepítéseket, a vagonokat próbálják alkalmazni.

A „februári győzelem” tehát nem jelentett egy csapásra változást az ország nemzetiségi politikájában. Sőt az új hatalom néhány hónappal fellépése után, újabb marandandó károkat okozott a szlovákiai magyarságnak. Daniel Okáli belügyi megbízott június 11-én adta ki azt a hirdeteményét, melyben több száz szlovákiai település ősi nevét változtatta meg.⁴¹ A törté-

³⁷ ŠOKA KN, fond ONV, 14/1947 prez.

³⁸ ŠOKA KN, fond ONV, 16031/1948 adm.

³⁹ ŠOKA KN, fond ONV, 9/1948 prez.

⁴⁰ ŠOBA NI, fond OÚOÚ KN, 1948/III vseob. 109. doboz.

⁴¹ Úradny vestník 1948. 964. Vyhlaska poverníka vnútra zo dna 11. júna 1948, c. A-311/16-II/3-1948, o zmenách úradných názvov miest, obcí a osád na Slovensku.

nelmi magyar, német, vagy idegen hangzású neveket eltörli és szlovák nevek használatát rendeli el. A mesterségesen megalkotott neveknek általában semmi közük sem volt az adott településhez. Íróasztal mellett döntöttek el, melyik községnek mi lesz a neve, az ott élő lakosságot meg sem kérdezték. Gúta neve Kolárovo lett. Ezt Ján Kollár (1793–1852) szlovák költő családnevéből alkották meg. Azt nem lehet a hivatalos iratokból kideríteni miként tűnt el Kollár nevéből az egyik l. A hivatalos közlönyben már így jelent meg, Okáli „keresztapa” még nagyobb dicsőségére.

Az áttelepítések is folytatódnak. Sőt 1948-ban a többeket az SZNT 33/1945 számú rendeletének 1–4 § alapján elítélt személyként telepítettek át Magyarországra. Egy ilyen ítélethez elég volt ha valaki a két háború között magyar pártnak a tagja volt, vagy bármi köze volt a magyar közigazgatáshoz 1938 és 1945 között. A második világháború után a magyarságot sokkal nagyobb arányban sújtották az ilyen népbírói ítéletek, mint a szlovákságot. A népbíráskodás egyik célja volt, menekülésre késztetni a magyar kisebbséget.⁴²

Ebben az évben összesen 37 családot 153 személyt telepítettek át Gútáról. Jelentős részük az egyezmény VIII. cikkelye értelmében, mint elítélt távozott. Tudomásom szerint Gútáról az utolsó, aki a lakosságcserre keretén belül települt át Magyarországra, az R.17. 4–3–R transzporttal december 19-én távozó nagyszigeti Szabó János volt öttagú családjával.⁴³

A Megbízottak Testülete 1947 végén hirdette meg a reszlovakizáció második szakaszát. Az akciót 1948. november 9-én fejezték be. November elsején kelt jelentés alapján Gútán a második szakasz folyamán egyetlen további személy sem jelentkezett reszlovakizációra.⁴⁴ Sőt, sokan akik korábban jelentkeztek, a nyár folyamán már megtagadták a nemzetiségükről szóló igazolás átvételét. A magyarok érezték, hogy változott a nemzetközi helyzet. Várták, hogy véget ér ez a három évig tartó lidércnyomás. Remélték visszakapják állampolgárságukat és kisebbségi jogokat biztosítanak számukra. A csehszlovák állampolgárság visszaszerzésére csupán az év utolsó hónapjaiban nyílt újra lehetőség.

1949 – ugrás a nemzeti gyűlölködésből az osztálygyűlölködésbe

Az új idők szellemét jelzi a komáromi járási közigazgatási hivatal január 25-én kiadott körlevele, melyben a helyi közigazgatási bizottságokat és a csendőrségeket arra figyelmezteti, hogy január 8-án megkezdődött a csehországi toborzotok szervezett hazatérése. Elrendeli, legyenek a visszatérők segítségére ami a kirakodóállomásról a lakhelyükre történő szállítást illeti. Továbbá legyenek mindenben a segítségére a Földművelésügyi és Földreform Megbízotti Hivatal szerveinek, mely az akció legfőbb szervezője. „Megjegyzem, hogy a magyar és a szlovák lakosság között a viszony Dél-szlovákiában új szocialista alapon épül, melynek legfőbb feltétele az egész dolgozó kollektíva egyjűvé tartozásának az érzése”⁴⁵

A gútai közmunkások szervezett hazatérése januárban kezdődött meg és tartott februárban, márciusban és áprilisban is. Az első transzportot Gútára január 14-én indították Mladá Bolešlavból. Ezzel 91 család, 422 fő tért haza. Január utolsó napján a Jicin környékére deportált 84 család 370 taggal indult el hazafelé. Nagyobb transzport indult még március 11-én Prágából, mellyel 75 család 314 személy tért haza. Roudnicéről március 14-én 30 család 127 fővel tért vissza. Április 4-én Český Krumlovból szállítottak haza 23 családot.⁴⁶

A tömegesen visszatérők, akik már rendelkeztek állampolgársággal és követelték vissza házaikat szinte megoldhatatlan probléma elé állították az állami szerveket. A hazatért családoknak még a fele sem tudta a két éve elhagyott, régi házáat elfoglalni, mivel abban szlovákok laktak. A bizalmiak nagy része, akiknek a házakat időközben kiutalták, áttelepült

⁴² A szlovákiai népbíráskodásról lásd Janics K.: I. m. 307–333.

⁴³ GAH, a transzportok jegyzéke megtalálható a gútai anyakönyvi hivatal irattárában.

⁴⁴ ŠOKA KN, fond ONV, 28/1948 prez.

⁴⁵ ŠOKA KN, fond ONV, 62/1949 prez.

⁴⁶ A visszatérő transzportok jegyzéke nem teljes, az itt említettek jegyzékét részben Vadkerty Katalin bocsátotta rendelkezésemre, jelzete: SOBA-BA, poz. ref. 43. doboz. Részben megtalálható Vadkerty K.: I. m. 1996. 1948–150.

szlovák volt, aki nem is tudott volna hova menni családjával. Ezek megtagadták a házak átadását. A hivatalos szervek ideiglenes lakások kiutalásával igyekeztek segíteni a helyzetet. A hazatértek egy jelentős része a rokonoknál húzta meg magát.⁴⁷

A robbanásveszélyes helyzet megoldására a földművelésügyi megbízott augusztusban elrendeli 20 lakóház felépítését Gútán az áttelepültek részére.⁴⁸ Az új utcát, ahol a 20 lakóház felépült ma is Szlovák utcának nevezik Gútán.

A Csehszorból hazatértek jelentős részének újra kellett építenie gazdaságát. Az itthon hagyott állataikat eladták, gazdasági felszerelésüket széthordták, a tüzfűt eltűzelték. Gyakran a kerítést, ólakat is szétszedték a bizalmiak. Soknak a bútora is tönkrement. A kárt szenvedett deportáltak követelték a kárpótlást elkallódott vagyontárgyaikért. A károsultak ügye évekig húzódott, csupán 1951-től kaptak csekély pénzösszegű kárpótlást. Ennek megállapításánál is osztályszempontokat vettek figyelembe. A nagyobb összegű kár esetében csupán annak töredékét fizették meg. A nagyobb gazdák, akik több kárt szenvedtek így hátrányba kerültek. A 3500 koronáig a kárt teljes összegben megfizették, 12 ezer koronáig terjedő kár esetében 3500 korona kárpótlást fizettek, 25 ezer korona kár esetében már csak 5000 koronát térítettek meg.⁴⁹ Az eddig előkerült jegyzékek alapján 101 gútai család kapott 1951 és 1952-ben kárpótlást. Ennek összege általában 3500 vagy 5000 korona volt.

A visszatértek beilleszkedése, munkába állása nem ment zökkenőmentesen. Hamarosan megkezdődött a kollektivizálás és a beszolgáltatások rendszere. A magyarok üldözését hirtelen felváltotta az osztályellenség elleni könyörtelen harc. A szigorú jegyrendszer ellen vétkeseket, a fekete vászásokat, a közellátási szabályok megszegőit kegyetlenül büntették.

Az év végére tarthatatlanná vált, hogy a magyar lakosság még mindig nincs képviselve a község vezetésében. A belügyi megbízott által kinevezett HKB fenntartása is már kényelmetlen volt. Létrehozzák a helyi nemzeti bizottságot (tanácsot).

A Nemzeti Front járási szervei szigorú osztályszempontok alapján összeállították a jelöltek listáját és senkinek nem lehetett kétsége afelől, hogy a helyi nemzeti bizottság összetétele azonos lesz vele. A tagjelöltek 36 tagú listájára 16 magyar nemzetiségű került fel. A nevük mellé meg is jegyezték: „magyar rész” vagy „magyarul beszélő”. A 12 póttagjelölt között 4 „magyarul beszélő” nkadt. Az elnöknek Pavel Brezovskyt a szövetkezet elnökét javasolják.

Angyal Béla

A Magyarországon megtelepedett csángók

Régóta érdekel a csángók sorsa, életük alakulása. Magam is csángó születésű vagyok, a moldvai Lábnik (Vladnic) községben születtem. Szüleim 1947 januárjában költöztek Magyarországra és Baranya megyében Egyházaskozár községben telepedtek le. A moldvai csángó-magyarokról neves kutatók könyvtárnyi kötetet írtak. Arról viszont kevesen írtak, hogy csángó magyarok Románián kívül Magyarországon is élnek. A második világháború alatt és az azt követő években csaknem ezer csángó telepedett le Magyarországon. Sorsuk alakulásáról, életükről, beilleszkedésükről keveset tudunk. Mivel a csángók többsége a bukovinai székelyekkel együtt települt át, nagyon sokan összekeverik a két népcsoportot. Pedig a kettő nem keverhető össze.

Az áttelepült csángók magukat nem nevezik csángóknak. Albert Gábor írja: „a Baranyában és Tolnában letelepített *”csángók”* sohasem nevezik magukat csángóknak. Ezt csúfnévknek érzik, megbélyegzésnek, ami ellen minden alkalommal tiltakoznak, és ha Bukovinából jöttek: azt mondják magukról, hogy ők bukovinai székelyek (vagy bukovinai magyarok), ha pedig Moldvából telepedtek át, akkor azt, hogy moldvai magyarok.”

⁴⁷ Vadkerty K.: I. m. 1996. 148–150.

⁴⁸ ŠOKA KN, fond ONV, 832/1949 prez.

⁴⁹ Vadkerty K.: I. m. 1996. 91–95.